
ประวัติ

หอพระสมุดวชิรญาณ

ประวัติ

หอพระสมุดวชิรญาณ

ประวัติ
หอพระสมุดวชิรญาณ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยัง
เสด็จดำรงราชสมบัติได้ ทรงสร้างคึกขนิในท พระคตงขาง
ทที่แห่ง ๓ ซึ่งอยู่หน้าวัดประยุรวงษ์ รีมแม่น้ำฝั่งตวันตก
ให้เป็นทที่เช่า แต่ทำยังหาถึงดำเร็จไม่ พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว สวรรคตในรัตนโกสินทร์ ศก ๒๓
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้รับ ศิริราช
สมบัติสืบถนองพระองค ที่พระคตงขางททวาน รวม
อยู่ในสมบัติพระคตงขางทซึ่งเป็นส่วนพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงรับมรฎกนั้นด้วย จึงได้
ทรงสร้างคึกในทนตอมาจนดำเร็จแต่จคให้มผู้เช่า

พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ดำรง
ราชสมบัติถั่วประมาณ ๓-๓ ปี จึงได้ทรงค้พบ

หนังสือซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรง
 ร่างพระราชดำริให้ไว้ว่าที่พระคตงข้างที่ ตำบลซึ่ง ก่อถาวรมา
 แล้วนี้ เมื่อทำสำเร็จจะพระราชทานแก่พระราชโอรส
 รัชดา ให้มีสวนเป็นเจ้าของแต่ได้สวนผลประโยชน์ด้วย
 กันทุกพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ พระราชดำริของสมเด็จพระบรม
 ชนกนารถดังนี้ ทรงพระราชดำริว่า สมควรที่
 พระองค์จะจัดการให้สำเร็จดังพระราชประสงค์ จึงได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำหนังสือสำคัญพระ
 ราชทานแก่พระราชภาดาให้มรดกเป็นเจ้าของที่ แต่ได้
 รับผิดชอบค่าเช่า แต่พระองค์ใดที่สิ้นพระชนม์ ถ้ามีโอรส
 ผู้สืบตระกูลก็ให้ได้รับสวนแทน ถ้าไม่มีโอรสรัชดาสวน
 เจ้าของที่รายนั้นก็เฉลี่ยไปบอกในส่วนที่ยังเหลืออยู่ แต่
 สวนที่ ๑ ซึ่งเป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวนั้น ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานแก่สมเด็จพระ
 พระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ครั้นเมื่อ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระองค์นั้นสวรรคต จึง
พระราชทาน แก่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
แต่ยังคงดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เป็นเจ้าของต่อมา

ครั้นเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๐๐ พระราชโอรส
ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีสมเด็จพระ
เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช กรมหลวง
พิชิตปรีชากร กรมพระเทอดวงศ์โรประการ เป็น
ประธาน ทรงพระดำริห์ โดยรฎกถึงพระเดชพระคุณ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นพร้อมกันว่าผล
ประโยชน์ ที่ได้รับจากที่ดินที่เข้ามาแล้วนี้ จะไม่เอาไป
ใช้สอยเป็นอาณาประโยชน์ส่วนพระองค์ จะรวบรวม
ผล ประโยชน์ เหล่านี้ จัดตั้ง หอสมุดให้ มี ชั้น เถลิง พระ
เกียรติยศในพระนคร เมื่อเห็นพร้อมกันดังนี้แล้ว จึง
นำความขึ้นกราบบังคมทูล แต่พระบาทสมเด็จพระจุล

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระอนุโมทนา รับจะ
ทรงอุคหนุนให้สำเร็จดัง พระประสงค์ด้วยประการทั้งปวง
ในชั้นแรกได้ โปรดพระราชทานห้องชั้นล่าง พระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาทให้ตั้งหอสมุดเป็นปฐม แดพระราช
ทานนามหอสมุดให้เรียกว่า หอพระสมุดวชิรญาณ
ตามพระนาม พระบาท สมเด็จพระ จอม เกด้า เจ้า อยู่หัว
ในเวดามือยังทรงพระผนวช อันปรากฏพระเกียรติยศ
ในการเล่าเรียนของพระองค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้ทรงเป็นประธานายกแรกของ
หอพระสมุดนั้น แดรับผู้เป็นเจ้าของเป็นสมาชิกอีกเป็นอัน
มาก หอพระสมุดวชิรญาณได้มีประธานายกแต่กรรม
การ เดิมตั้งปดะครั้ง ๓ แต่นั้นมา

เมื่อรัตนโกสินทรศก ๓๐๘ พระบาทสมเด็จพระ

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ ทรงรับ เป็นประธานายกแทน
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ซึ่ง
ยังทรงพระเยาว์อยู่ครั้งหนึ่ง ในเวदानนการหอพระ

สมุดเจริญเกินกว่าห้องเก่าซึ่งมีอยู่ จึ่งทรงพระกรุณา
 โปรด พระราชทาน ดึกซึ่งเป็ห้อง อาตักษณ แดห้อง ราช
 องค์กรักเดียวกัน ให้เป็นหอพระสมุดวชิรญาณ การ
 หอพระสมุดเจริญต่อมาจนทึ้นนี้ไม่พอแก่หอสมุดอีก เมื่อ
 ย้ายพิพิธภัณฑสถานไปอยู่ในที่วังหน้า ใน ร. ศ. ๑๐๗
 จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานดึกพิพิธ
 ภัณฑสถานเก่าให้เป็นหอพระสมุดวชิรญาณสืบมาจนทุกวันนี้
 เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๒๓ อันตรงกับปีที่ ๑๐๐
 แห่งพระ ชันษา พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว
 พระ ราชโอรส พระ ราชธิดาใน พระบาท สมเด็จพระ จอม
 เกด้าเจ้าอยู่หัว มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัวเป็นประธาน มีพระราชประสงค์แดพระ
 ประสงค์ร่วมกัน ว่า จะจัด ตั้ง สถาน ตำราณ ประโยชน์
 อย่างใดอย่างหนึ่ง ขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศในพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า
 หอสมุดเป็สถานอันสำคัญสำหรับชาติเดบ้านเมืองอัน ๑

ซึ่งจำเป็นจะต้องมีในเมืองที่เจริญ แด่หอพระสมุด
 วิจารณ์ตั้งแต่เริ่มตั้งมา ก็ได้เจริญขึ้นโดยลำดับ
 ควรจะจัดขยายการ หอพระสมุดขึ้น เป็นหอสมุด สำหรับ
 แผ่นดิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมหนังสือ
 บาปในหอสมุดมณฑลเขยรรวม ซึ่งได้ตั้งมากกว่า ๓๐๐
 ปีแล้ว กับหนังสือเรื่องพุทธศาสนาในหอสมุดพุทธ
 ศาสนสังคหะ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งไว้แล้ว มาเข้า
 กับหนังสือในหอพระสมุดวิจารณ์ จัดตั้งเป็นหอ
 สมุดสำหรับแผ่นดิน เรียกชื่อว่าหอพระสมุดวิจารณ์
 ตามเดิม พระราชทานเงินแผ่นดินเป็นค่าใช้จ่าย แด
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพระบาทสมเด็จพระ
 มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ยังดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระ
 พระบรมโอรสาธิราชเป็นดรงานายก กรมพระสมมต
 อมรพันธุ์ กรมพระดำรงราชานุภาพ หม่อมเจ้า
 ปิยภัคตินารถ พระยาโบราณบุรานุรักษ์ เป็นกรรมการ

จัดการหอพระสมุด ครั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกดเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงทรง
 พระกรุณาโปรดให้กรมพระสมมตอมรพันธุ์เป็น
 ฌานายก แต่ให้พระยาวิสุทธิศรีศกดิ์เป็นกรรมการแทน
 ตำแหน่งที่ว่างคน ๑

การหอสมุดวิริยญาณ เมื่อได้จัดตั้งเป็นหอสมุด
 สำหรับแผ่นดินแล้ว กรรมการได้ตกลงจะจัดหนังสือ
 ในหอพระสมุดเป็น ๓ แขนก คือ แขนกหนังสือพระ
 พุทธศาสนา ไม่ว่าจะหนังสือในภาษาใด ๆ แขนก ๑
 หนังสือภาษาไทยทั่วไปแขนก ๑ หนังสือต่างประเทศ
 คือ ในเบื้องต้นจะรวบรวมหนังสือที่ดองการใช้ศึกษา
 ในกิจการต่าง ๆ สำหรับบ้านเมืองแขนก ๑ การรวบรวม
 หนังสือทั้ง ๓ แขนกนี้ กรรมการเห็นว่าจะต้องรับ
 รวบรวมหนังสือเขียนในกรุงสยามก่อนอย่างอื่น เพราะ
 ในเมืองไทยนี้ ตั้งแต่โบราณมามีหนังสือภาษาบาฬี
 แดภาษาไทยมาก หนังสือเหล่านี้มีแยกย้ายอยู่ทั่วไป

ในพระราชอาณาจักร เป็นอันตรายด้วยไฟไหม้หรือ
 ด้วยปลดวกกัอยู่เด่มอ ใช้แต่เท่านั้นทราบว่ายังมีผู้หา
 ซอพาไปต่างประเทศเสียมีตมะมาก ๆ ควรจะต้องรับ
 รวบรวมหนังสือของโบราณที่มีอยู่ในบ้านเมือง เข้ามา
 เก็บรักษาไว้ ให้พ้นอันตราย ความ พัดปรายไป ประเทศ
 อื่นเสียก่อน แล้วจึงค่อยคิดหาหนังสือที่มาจากประเทศ
 อื่นค่อภายหลัง กรรมการจึงได้ถือธุระการรวบรวม
 การหาหนังสือซึ่งเป็นของบ้านเมืองเป็นสำคัญมาจนบัดนี้
 การรวบรวมได้หนังสือมาก แต่ได้หนังสือที่ดี ๆ
 เกินกว่าที่คาดหมาย เพราะคนทั้งหลายมีพระเป็นต้น
 เมื่อได้ทราบพระราชประสงค์ ก็จะรวบรวม รักษา หนังสือ
 สำหรับบ้านเมืองไว้ให้มั่นคง พวกนิยมนินต์ต่อพระ
 ราชประสงค์ ผู้ใดมีหนังสือที่เป็นของเก่าของดี ได้พา
 มาให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณมากกว่าที่ควรขอ
 ยิ่งอีกอย่างหนึ่ง คือรวบรวมได้หนังสือมาก
 แล้ว จำเปนจะต้องหาผู้ได้หนังสือสำหรับหอพระสมุด

วิจารณ์ญาณ กรรมการเห็นว่าคหบดีหนึ่งคือตายทองของเก่า
 มอญที่ต่าง ๆ มาก คหบดีท่านเป็นผู้มอญช่างไทยทำมา
 แต่โบราณ ทั้งไว้ในที่ซึ่งไม่รักษาตามสมควร เป็น
 อันตรายเสียมาก ถ้าได้คหบดีหนึ่งคือตายทองของโบราณ
 มาได้หนึ่งคือในหอพระสมุท รักษาไว้ให้ถาวรด้วย
 อีกอย่างหนึ่ง จะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองมาก เมื่อ
 แสดงความประสงค์ให้ปรากฏ ก็มีผู้นิยมยินดีให้
 คหบดีแก่หอพระสมุทด้วยเป็นอันมาก คหบดีท่านโดยมาก
 เป็นผู้มอญเขียนอย่างดี มีอายุตั้งแต่ ๒๐๐ ปีลงมา ดู
 เหมือนจะไม่มีห่อใดในท้อง ซึ่งมีคหบดีอันประกอบ
 ด้วยผู้มอญอย่างดั่งนั้นในหอพระสมุทวิจารณ์ญาณ